

חוייתן של אימהות מתעללות שנחשפו להתעללות בילדותן, והשתקפותה בראינות סיפורי חיים ובציורי משפחה

מאת: מאיה טל, בוגרת תואר MA, בית הספר לטיפול באמצעות אמנויות, אוניברסיטת חיפה
בהנחיית: פרופ' רחל לב-ויזל וד"ר תמי בר און

גוף המחקר בנושא חשיפה להזנחה ולהתעללות פיזית, מינית ורגשית בילדות הוא נרחב ביותר. מרבית המחקרים מדגימים כי להתעללות בילדות על ידי ההורה ישנה השפעה ארוכת טווח, הנוטה לפגוע בתפקוד הרגשי בבגרות, ובחלק מהמקרים, גם בתפקוד ההורי של שורדי ההתעללות. סקירת הספרות מתמקדת בתופעת ההעברה הבין-דורית של התעללות בקרב נשים, תוך התייחסות למשתני החשיפה להתעללות בילדותן, ולסטריאוטיפים מגדריים כמבחינים אותן מגברים בהתמודדות עם ההתעללות. בהמשך מפורטות התיאוריות המרכזיות הקיימות היום להסברת התופעה, כגון תיאורית הלמידה החברתית ורה-טראומטיזציה. למרבה הצער, קיים מיעוט של מחקרים המתייחסים לחוייתן של אימהות פוגעניות שסבלו מהתעללות בילדותן מנקודת מבטן, אלא שניתן ללמוד עליה בעקיפין, למשל, מעדויות של ילדיהן או מתגובותיהן לחשיפה של ההתעללות. סביר כי הקושי לדלות מידע בנושא נובע בין היתר מרגישותו. תחום התרפיה באמצעות אמנויות עונה על צורך זה, מכיוון שהוא מספק הרחקה יחסית מהתוכן הכאוב, וכן, ידע על תופעות שונות בהתבסס על אינדיקטורים ספציפיים. בעקבות זאת, במחקרים המשלבים בין תחום התרפיה באמצעות אמנויות לבין תחום ההתעללות במשפחה, ישנה נטייה להשתמש במבחנים השלכתיים, וכך גם במחקר הנוכחי. מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את חוייתן של אימהות מתעללות שעברו התעללות בילדותן, הן באמצעים ורביים והן באמצעים אומנותיים. אופי המחקר הינו איכותני-נרטיבי, ובו השתתפו 10 נשים העונות על קריטריוני האוכלוסייה המתוארת. לכל אם ניתנה ההזדמנות לספר על חויית ההתעללות, התוקפת והקורבנית, באמצעות שני כלים: האחד, ראיון סיפור חיים הממוקד בחוויה המשפחתית בתקופות הילדות והאמהות. השני, מבחן השלכתי RKFD (Regressed-Kinetic-Family-Drawing) לצורך הערכת החוויה המשפחתית בילדות, ומבחן נוסף KFD (Kinetic-Family-Drawing) לבחינת חויית האמהות במשפחה בהווה. ממצאי המחקר חשפו דינמיקות נפשיות והתנהגותיות מורכבות בהתנהלותן המשפחתית של הנשים במעבר מילדות קורבנות לאימהות פוגעניות. חויות הילדות הקשות חקקו בנשים חרדה פוסט-טראומטית, אשר בבגרותן נלווית לתפקוד ההורי שלהן. לחרדה נלווים אספקטים מיטיבים מועטים בעקבות היעדר הפנמה של דמות אימהית מיטיבה, ואת מקומה תופסים חסכים וצרכים לא ממומשים, אליהם מופנה קשב הילדים, לכדי שחזור חוסר הקשב ההורי שחוו האימהות בילדותן. למידת החיבור הרגשי לחויות העבר משקל רב בשחזור הדפוסים הפוגעניים, ולחשיפה למסגרת טיפולית השפעה רבה במניעתם. ציורי המשפחה וההתבוננות בהם סיפקו אפשרות לשקיעה רגשית בחויות המשפחתיות על רצף הזמן, הזדמנות לתמלל אותן, ומרחב של עיבוד ותובנה. ראוי להמשיך בחקר משמעות השימוש בצבעים, ויחסי הגודל והמרחק בין הדמויות, כמו גם לבחון את סדר החשיפה לכלים אומנותיים במערכי מחקר המשלבים בין חקר מילולי ואומנות.

מילות מפתח: העברה בין-דורית, התעללות, אימהות, ראיון סיפור חיים, ציורי משפחה.

מאיה טל, דוא"ל: redmuya@gmail.com